

може з'ясувати правильність та обґрунтованість застосованих методик дослідження, вирішити питання чи всі необхідні в даному випадку методи були застосовані, чи правильно були визначені та оцінені ознаки, за якими він дійшов певних підсумків. Застосування слідчими та судом процесуальних та непроцесуальних форм використання спеціальних знань, таких як консультаційна допомога, допит експерта, присутність при проведенні експертизи та ін., допоможе правильній оцінці висновку експерта та його використанні як джерела доказів, а фактичних даних, що містяться у ньому – доказами.

Виходячи з наведеного, пропонуємо внести зміни до ст. 101 КПК України «Висновок експерта» щодо складання екземпляру висновку експерта зі скороченою дослідною частиною для сторони-замовника з метою запобігання використанню цієї інформації як протидії кримінальному провадженню, так і у подальшій злочинній діяльності. Другий екземпляр пропонується скласти у розгорнутому вигляді, де в дослідній частині докладно викладені всі процеси, методи дослідження, ознаки, на яких ґрунтується висновок, і з яким слідчий, прокурор, суд може ознайомитися у разі потреби.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5), зареєстрована в Міністерстві юстиції України 02.01.2013 р. за № 1/22533.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Х. : Одиссей, 2012. 360 с.
3. Лапта С. П. Правові та наукові основи використання судових експертиз при розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2006, 234 с.
4. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 № 4038–XII (зі змінами та допов.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 21.02.2019).
5. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2006., 202 с.
6. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособ. Харьков : Эспада, 2005, 544 с.

УДК 342.9: 343.98

*Агапова О. В., канд. юрид. наук, науковий співробітник відділу
аспірантури Харківського НДІСЕ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1024-0238>,
e-mail: agapova-lena@ukr.net*

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОЧЕСНОСТІ В СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Добре відомо, що подолання корупції у будь-якій сфері державної діяльності є надзвичайно складною справою. Розроблення дієвих механізмів на рівні законодавства, використання існуючих підходів, що вже довели свою ефективність на практиці та використання позитивного європейського досвіду можуть виявитись надзвичайно корисними у справі боротьби з корупцією.

Експертне забезпечення правосуддя в цьому контексті, виступає сферою, яка знаходиться під загрозою впливу на неї корупційних явищ, що може сприяти утворенню та функціонуванню організованої злочинності всередині системи. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» Міністерство юстиції України відповідно до покладених на нього завдань організує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи [1]. За нашим переконанням, впровадження механізмів щодо дотримання принципу доброчесності на всіх рівнях системи є частиною організаційної роботи Міністерства юстиції України, що в умовах тотальної боротьби з корупцією в Україні є надзвичайно актуальним завданням.

Пропонуємо більш детально зупинитись на аналізі терміну «доброчесність» та розглянути основні шляхи її дотримання в сфері експертного забезпечення правосуддя.

Сучасні підходи боротьби з негативним явищем корупції в органах державної влади всіх рівнів, передбачають застосування двох чинників стримування. Перший чинник – це культурно обумовлений етичний або «моральний» тягар корупційної поведінки. Це означає, що

стримуючим фактором корупційної поведінки є визнання працівниками того факту, що корупційні дії суперечать законам моралі та етики.

Другий чинник – це очікування та страх викриття й покарання. Тобто стримуючим фактором у даному випадку є визнання корупційних дій як протизаконних, а отже, й таких, що, у разі викриття, можуть тягти за собою суворе покарання у вигляді позбавлення волі. З точки зору цих двох чинників стримування корупції, коли працівник приймає рішення щодо участі або неучасті в корупційних діях, він розглядає свій можливий вибір з урахуванням можливих втрат цих двох видів, тобто: а) морально-етичного тягара від скоєння протиправних дій; і б) ймовірності викриття, арешту та покарання. Ці стримуючі мотиви потім піддаються аналізу з метою порівняння з потенційними перевагами участі у корупційному злочині [2, с. 16]. Саме механізми спрямовані на виховання доброчесності сприяють підвищенню так званого «морального» тягара корупційної поведінки і зниженню потенційних переваг корупційної діяльності.

Доброчесність є синонімом поняття цілісності. У англійській мові *integrity* (чесність, цілісність, доброчесність) вживається, зазвичай, для оцінки якості системи. Під цілісністю (у наведеному значенні) розуміють, що система будь-якої державної структури повністю функціональна та неушкоджена [2, с. 200]. Отже, така система вільна від ризиків виникнення корупції, а її працівники, посадові та службові особи виконують свої обов'язки чесно, компетентно, у відповідності до чинного законодавства та кодексів професійної поведінки. Громадянське суспільство при цьому наділено правом здійснювати демократичний контроль і залучається до процесу формування та реалізації державної політики.

Поза сумнівом, сфера експертного забезпечення правосуддя в основному відповідає вимогам «доброчесності»; треба відмітити, що перші кроки у напрямку її виховання та дотримання вже втілені у життя.

Можна сказати, що одним з перших кроків виховання доброчесності стало прийняття Міністерством юстиції України наказу від 21.09.2017 № 2952/5 «Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства юстиції України та його територіальних органів», вимоги якого застосовуються до всіх працівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства юстиції України. Так, цим актом було вперше визначено, що працівники системи Міністерства юстиції України під час виконання своїх службових повноважень зобов'язані керуватися такими принципами як: служіння державі і суспільству; пріоритетність інтересів; субординація; толерантність; гідна поведінка; доброчесність; політична нейтральність; прозорість і підзвітність; сумлінність.

При цьому «доброчесність» охарактеризовано наступним чином: 1) чесність, порядність, моральність та добропорядність; 2) неприпустимість використання службового становища в особистих (приватних) інтересах чи в неправомірних особистих інтересах інших осіб, у тому числі, використання свого статусу та інформації про місце роботи з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб; 3) недопущення впливу приватного інтересу у сфері виконання службових повноважень, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішень або на вчинення чи невчинення дій під час виконання повноважень, вжиття заходів для врегулювання конфлікту інтересів, звернення за роз'ясненнями до визначених законом суб'єктів у випадку сумніву щодо наявності конфлікту інтересів; 5) нерозголошення та невикористання інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням працівниками системи Міністерства юстиції України своїх обов'язків, у тому числі, після припинення своєї діяльності (крім випадків, установлених законом) та ін. [3].

Слід констатувати, що в реальній дійсності зазначені положення нерідко залишаються лише продекларованими нормами. Враховуючи, що сфера експертного забезпечення правосуддя спрямована передусім на забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [4], цілком очевидним є факт впливу доброчесності на процеси встановлення об'єктивної істини судовими експертами в межах чинного законодавства України.

Вважаємо, що відповідно до Закону України від 25.02.1994 № 4038–XII «Про судову експертизу» судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [5], доповнення цього переліку принципом «доброчесності» стане головною передумовою зниження корупційних ризиків судових експертів на етапі прийняття ними рішень.

Ще одним із напрямів виховання доброчесності, який треба виокремити, безпосередньо стосується залучення громадськості для здійснення демократичного контролю за діяльністю

Міністерства юстиції України. Так, у 2019 році з урахуванням положень постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [6] затверджено персональний склад Ініціативної групи з підготовки Установчих зборів для формування нового складу Громадської ради з питань люстрації, основним завданням якої має стати забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за процесом очищення влади (люстрації), налагодження ефективної взаємодії Міністерства юстиції України з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики [7].

Слід відзначити, що час від часу питанням подолання корупції в сфері експертного забезпечення правосуддя приділяється увага, проте запропоновані до розгляду інструменти, за допомогою яких відбувається виховання доброчесності, не задовольняють у повній мірі реалізацію концепції боротьби з корупцією. Поряд із переліченими заходами треба впроваджувати кодекси професійної поведінки, запроваджувати на рівні судово-експертних установ комплекс заходів з етичного виховання, інститути незалежних інспекторів тощо, які мають супроводжувати, роз'яснювати та сприяти діяльності судових експертів впродовж їх трудової діяльності.

На завершення наведемо позицію старшого наукового співробітника Інституту Брукінгса, доктора філософії в сфері економіки Данієла Кауфманна, з якою ми повністю погоджуємось: «Ніхто не зможе подолати корупцію шляхом лише боротьби з корупцією – тобто, переслідуванням окремих осіб або оголошенням ще однієї антикорупційної кампанії, виданням ще одного антикорупційного указу або створенням ще однієї антикорупційної комісії» [8]. Отже, доброчесність сьогодні виступає тим потужним інструментом, що стимулює працівників судово-експертних установ здійснювати свої обов'язки чесно, відповідно до вимог чинного законодавства і демонструвати своїм прикладом високий професійний рівень і правову культуру.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. *Офіційний вісник України*. 2014 № 54. С. 1455.
2. Tagarev Todor. Building Integrity and Reducing Corruption in Defense: A Compendium of Best Practices. Geneva : Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2010. 384 p.
3. Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства юстиції України та його територіальних органів : наказ Міністерства юстиції України від 21.09.2017 № 2952/5. *Офіційний вісник України*. 2017 № 76. Ст. 2357.
4. Федчишина В. В., Сутність державного управління у сфері експертного забезпечення правосуддя в Україні. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2012 № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=660>.
5. 2. Про судову експертизу : закон України від 25 лют. 1994 № 4038–XII (зі змін. та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994 № 28. Ст. 232.
6. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. *Офіційний вісник України*. 2010 № 84. Ст. 2945.
7. Оголошується початок формування нового складу Громадської ради з питань люстрації. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. Очищення влади України. 2018. URL : ORCID: <https://lustration.minjust.gov.ua/article/read/245>.
8. Anti Corruption is Signed into Treaty, WBI Themes (7 January 2004). URL : <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/95071/merida/index.html>.

УДК 343.98

Спасенко І. О., науковий співробітник Харківського НДІСЕ,
e-mail: spasenkoirina@ukr.net

Шарапова О. В., канд. техн. наук, провідний науковий
співробітник Харківського НДІСЕ, ¶
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>,
e-mail: elena.sharapova@hniise.gov.ua

Онопрієко С. А., ст. наук. співробітник Харківського НДІСЕ,
e-mail: osa-sa@ukr.net

ТЕРМІНОТВОРЧИСТЬ У ЗАГАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Загально визнано, що мова будь-якої науки відображає специфіку її розвитку. Будучи «... не чим іншим, як удосконаленням повсякденного мислення», мова науки визначає її сучасний стан і показує в ідіомах та виразах той досвід, який накопичився у того чи іншого